

Otwartość na doświadczenie i poglądy na role płciowe a oceny kobiet i mężczyzn nietypowych dla swojej płci

Joanna Roszak

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej

Celem prezentowanego badania była weryfikacja hipotez 1) o roli wyższej otwartości na doświadczenie w ramach modelu Wielkiej Piątki jako predyktora lepszej oceny interpersonalnej osób niestereotypowych oraz 2) o pełnieniu przez poglądy na role płciowe funkcji mediatora relacji pomiędzy otwartością a oceną interpersonalną tych osób. Przebadano 502 osoby, średnia wieku 36,60 lat ($SD = 7,70$), pracownice i pracowników administracyjnych z firm sektora rolniczego, o wykształceniu średnim lub wyższym. Zaplanowano eksperyment, w którym manipulowano płcią i zgodnością ze stereotypem płci postaci prezentowanej osobom badanym (każda osoba była badana w jednym z czterech warunków badawczych). Ocena interpersonalna polegała na ewaluacji modelki/modela na wymiarach moralności i lubienia (Wojciszke, 2005). Zgodnie z Hipotezą 1, większa otwartość okazała się istotnym predyktorem wyższych ocen osób niestereotypowych. Hipotezę 2 potwierdzono jedynie w przypadku ocen niestereotypowej kobiety przez respondentki i niestereotypowego mężczyzny przez respondentów.

Słowa kluczowe: otwartość na doświadczenie, poglądy na role płciowe, ocena interpersonalna, zgodność i niezgodność ze stereotypem płci

Interpersonalne konsekwencje stereotypizacji ze względu na płeć: efekt odwetu

Złamanie przez daną osobę powszechnie przyjętych norm społecznych może wywoływać negatywną jej ocenę (Cialdini i Trost, 1999). Podobnie jest w przypadku odstępstw od ról płciowych. Mimo istotnych przemian w zakresie stereotypów „kobiecości” i „męskości” (Diekman i Eagly, 2000; Fuszara, 2002) osoby łamiące przepisy roli przypisanej ich płci mogą spotkać się z negatywnymi ocenami, a także sankcjami natury ekonomicznej oraz społecznej, co w literaturze przedmiotu określa się mianem efektu odwetu (*backlash effect* – Rudman, 1998; Rudman i Fairchild, 2004). Jakie mogą być przyczyny takiego stanu rzeczy? Przyjrzyjmy się kilku wyjaśnieniom proponowanym w literaturze przedmiotu.

Przede wszystkim należy zauważyć, że zachowania niezgodne z przepisami odnoszącymi się do ról płciowych uważa się za złamanie bardzo znaczących i silnych norm społecznych (Herek, 1991). W psychologii nie ma

jednego stanowiska na temat przyczyn różnic między płciami (Wojciszke i Mikiiewicz, 2003). Jednak możliwe jest – co sugerują dane antropologiczne – że na podstawie pierwotnego niewartościującego podziału zadań i ról społecznych między kobiety i mężczyzn wykształcił się stopniowo system kulturowy, na bazie którego powstała znakomita większość instytucji i zasad funkcjonowania patriarchalnego świata społecznego, jaki znamy dzisiaj (Krzak, 2007). W ramach tego systemu kulturowego oczywiste jest, że kobiety i mężczyźni są inni i powinni się różnić pewnymi cechami, zachowaniami i pełnionymi rolami (por. założenia teorii ról społecznych – Eagly i Wood, 1991; a także koncepcję stereotypów płciowych jako racjonalizacji istniejących różnic w rolach pełnionych przez obie płcie – Hoffman i Hurst, 1990). Wykluczanie jednostek zagrażających spójności grupy społecznej stanowi jedną ze strategii służących jej przetrwaniu (Schur, 1984). Piętnowanie jest reakcją na osoby zagrażające efektywnemu funkcjonowaniu grupy, na przykład utrudniające proces socjalizacji przez wspieranie wartości niezgodnych z wartościami grupy (Neuberg, Smith i Asher, 2008). Jest to ujęcie zgodne z perspektywą społeczno-kulturową i teorią uczenia się.

Joanna Roszak, Katedra Psychologii Społecznej, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, ul. Chodakowska 19/31, 03-815 Warszawa, e-mail: jroszak@swps.edu.pl

W ramach tego nurtu możemy też ulokować wyjaśnienia efektu odwetu, jakich dostarczają model zmiennych standardów (*shifting standards model* – Biernat i Fuegen, 2001; Biernat i Kobrynowicz, 1997), teoria spójności z rolą (*role congruity theory* – Eagly i Karau, 2002) czy model statusu społecznego (*social status model* – Feinman, 1984). Wspólne dla wymienionych koncepcji jest założenie, że przypisanie kobietom i mężczyznom pewnych odrębnych i inaczej wartościowanych społecznie ról oraz kompetencji sprawia, iż niestereotypowe zachowania mogą być oceniane negatywnie (jako niezgodne z oczekiwanymi lub wiążące się z utratą pozycji społecznej – np. gdy mężczyzna pełni rolę „kobieca”) lub w oparciu o zmienne standardy (np. nadmiernie podwyższone, gdy kobieta stara się o „męskie” stanowisko). Faworyzacja zachowań zgodnych ze stereotypem oraz piętnowanie zachowań nietypowych pojawia się często już na wczesnych etapach socjalizacji. Może to wynikać z obaw opiekunek/opiekunów dzieci, że niestereotypowość spowoduje złe ich traktowanie przez otoczenie (Lippa, 2008), a nawet doprowadzi do homoseksualizmu podopiecznych w dorosłości (Herek, 1992; Kite i Deaux, 1987; Madon, 1997). Osoby opiekujące się dziećmi kierują się wartościami i normami swojej kultury, a także przekonaniem, że przestrzeganie tych norm prowadzi do uzyskania nagrody w postaci aprobaty społecznej.

Jak można zauważyć, przytoczone powyżej wyjaśnienia społeczno-kulturowe nie uwzględniają perspektywy podmiotu oceniającego, koncentrując się na normach i wartościach społecznych oraz ich socjalizacji w społeczeństwie. Co jednak sprawia, że dana osoba może być bardziej skłonna do negatywnej oceny niestereotypowej kobiety lub nietypowego mężczyzny, inna zaś, wychowana w tej samej kulturze, oceni ich bardziej pozytywnie? Nazar Akrami i Bo Ekehammar (2006) wskazują, że zajmując się uprzedzeniami, warto zwrócić uwagę na dwa rodzaje wyjaśnień – osobowościowe (*personality explanation*) oraz społeczne, czyli wiążące się z przynależnością jednostek do grup i ich tożsamością społeczną lub z pozycją w społeczeństwie (*social-psychological explanation*). Jarosław Klebaniuk (2006) w tekście na temat psychologicznego podłoża akceptacji nierówności społecznych przywołuje zarówno wyjaśnienia z tej pierwszej (np. koncepcja osobowości autorytarnej), jak i drugiej kategorii (teoria tożsamości społecznej i kategoryzacji Ja). Celem niniejszego tekstu jest przedstawienie modelu wyjaśniającego oceny osób niestereotypowych w oparciu o czynnik osobowościowy oraz społeczny. Jako czynnik osobowościowy wybrana została otwartość na doświadczenie, jako czynnik społeczny – poglądy dotyczące ról płciowych.

Rola otwartości na doświadczenie w kształtowaniu ocen interpersonalnych

Jednym ze znanych i dobrze zweryfikowanych empirycznie modeli struktury osobowości jest model Wielkiej Piątki (Costa i McCrae, 1992; zob. też Akrami i Ekehammar, 2006; Zawadzki, Strelau, Szczepaniak i Śliwińska, 1998). Wyróżnione w ramach tego modelu czynniki – neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, ugodowość oraz sumienność – mogą być uznane za podstawowe wymiary osobowości (*core personality traits* – Asendorpf i van Aken, 2003), co potwierdzają wysokie współczynniki odziedziczalności oraz ujawnienie w postaci cech temperamentu już w dzieciństwie (Zawadzki i in., 1998; por. też Bouchard i Loehlin, 2001). Cechy podstawowe są bowiem uznawane za genetycznie uwarunkowane lub wynikające z wczesnej socjalizacji, co ma sprawiać, że trudno poddają się modyfikacjom w dalszym toku życia.

Wydaje się, że wymiar otwartości na doświadczenie może być szczególnie dobrym predyktorem osobowościowych skłonności jednostki do przejawiania lub nie uprzedzeń wobec odmienności (Akrami i Ekehammar, 2006). Wedle założeń modelu (za: Zawadzki i in., 1998), osoby o wyższej otwartości na doświadczenie cechują się niekonwencjonalnością i kwestionowaniem autorytetów, są niezależne w sądach i nastawione na odkrywanie nowych idei politycznych, społecznych oraz estetycznych. Można spodziewać się, że takie osoby będą bardziej skłonne do akceptowania osób nietypowych.

Sugerują to, między innymi, wyniki badań na temat orientacji społecznych i ich związku z wymiarami osobowości: osoby o wyższym autorytaryzmie i skłonności do poglądów konserwatywnych charakteryzowały się niższą otwartością na doświadczenie (Van Hiel, Cornelis i Roets, 2007). W badaniach Akrami i Ekehammara (2006) okazało się, że otwartość na doświadczenie była jedynym spośród pozostałych wymiarów Wielkiej Piątki istotnym predyktorem prawicowego autorytaryzmu badanych studentek i studentów. Również osoby o wysokiej orientacji na dominację społeczną (a więc osoby będące wśród uprzywilejowanej społecznie większości, poszukujące hierarchii grup w społeczeństwie i widzące zasadność istnienia nierówności społecznych) mogą charakteryzować się niższą orientacją na doświadczenie – podobnie zresztą jak osoby, które podporządkowują się istniejącym hierarchiom (Ekehammar, Akrami, Gylje i Zakrisson, 2004). Otwartość na doświadczenie może też wiązać się pozytywnie z bardziej egalitarnymi przekonaniami na temat ról płciowych (Rantanen, Pulkkinen i Kinnunen, 2005).

Poglądy na role płciowe a oceny innych

Ideologia ról płciowych (Best i Thomas, 2004) dotyczy przekonań, jakimi dysponuje jednostka na temat odpowiednich relacji między rolami przypisanymi każdej z płci, gdy w ramach ideologii tradycyjnych zakłada się, iż obydwie płcie powinny pełnić odmienne role, a władza powinna się skupiać w rękach mężczyzn. W ramach ideologii egalitarnych utrzymuje się zaś, że kobiety i mężczyźni są równi, a dominację powinno się wyrugować. Perspektywa ideologii ról płciowych (*gender ideology approach*) pozwala zakładać, iż normy dotyczące ról płciowych istniejące w społeczeństwie, mogą przekładać się na oceny stosowności zachowań kobiet i mężczyzn pod tym względem (por. Coltrane, 1996; Gaunt, 2006). Wobec tego wyznawanie poglądów egalitarnych wydaje się czynnikiem wiążącym się z pozytywnym nastawieniem do osób zachowujących się niezgodnie z przepisami ról płciowych (Antill, Cunningham i Cotton, 2003; Forsyth, Heiney i Wright, 1997). Równościowe przekonania mogą się także wiązać ze stosowaniem ideałów równości we własnym życiu, np. w ramach podziału obowiązków w domu (Kwiatkowska i Nowakowska, 2006; Owen Blakemore i Hill, 2008; Rantanen, Pulkkinen i Kinnunen, 2005). Model rodzicielskiej socjalizacji (Eccles Parsons, Adler i Kaczala, 1982) pokazuje, iż postawy i przekonania rodziców wiążą się z postawami i przekonaniami ich dzieci. Wzorzec zachowań pokazywany dzieciom przez rodziców oraz ich bezpośrednia akceptacja dla zachowań potomstwa kształtują światopogląd dzieci w przekonaniach na temat ról płciowych. Egalitarni rodzice mają większą szansę wychować kolejne pokolenie o egalitarnych poglądach (Zhang, 2006), niż osoby o tradycyjnych poglądach i stylu życia.

Poglądy na role płciowe jako mediator związku otwartości na doświadczenie i ocen interpersonalnych osób niestereotypowych

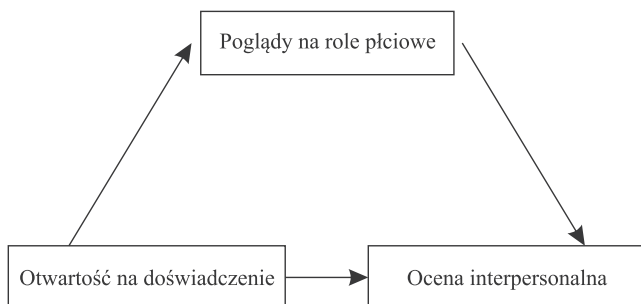
Wykazano, że zarówno otwartość na doświadczenie, jak i egalitaryzm poglądów na role płciowe mogą być czynnikami wiążącymi się z ustosunkowaniem do osób nietypowych pod względem realizacji przepisów ról płciowych. Warto jednak zastanowić się nad relacją zmiennych uwzględnianych w modelu. Czynniki o charakterze społecznie podzielanych przekonań mogą bowiem stanowić mediatory relacji pomiędzy osobowością jednostki a jej ocenami społecznymi innych ludzi. Przede wszystkim otwartość na doświadczenie – jako uwarunkowaną w dużej mierze genetycznie i niepoddającą się łatwo modyfikacjom – możemy uznać za potencjalnie pierwotną wobec przyjmowanych w toku życia przekonań społecznych.

Badania wskazują zaś, że ideologia ról płciowych może być nabywana w czasie socjalizacji na różnych etapach życia (McMillian, Morgan i Ament, 2006; Zhang, 2006). Mechanizm taki umożliwiałby przełożenie osobowościowych uwarunkowań na konkretne reakcje; w tym przypadku oceny osób niestereotypowych. Duża otwartość na doświadczenie może bowiem stanowić ogólniejszą predyspozycję do otwartości na nowe idee, niekoniecznie zaś do konkretnego zachowania, jakim jest dokonanie pozytywnej oceny nietypowych kobiet i mężczyzn. Dopiero akceptacja przekonań równościowych, typowych dla egalitarnej ideologii ról płciowych, może stanowić warunek pozytywnego ustosunkowania do niestereotypowych osób. W wielu zaś przypadkach deklarowane przez jednostkę poglądy na temat ról płciowych odzwierciedlają dominujące w danej kulturze przekonania (czy też – ideologię) na temat podziału tych ról (Emrich, Denmark i Den Hartog, 2004). Podobnej relacji można dopatrywać się, przykładowo, w stosunku do autorytaryzmu prawicowego (RWA), który również stanowi przekonanie na temat świata społecznego. Jest on rozumiany jako zjawisko grupowe, jednak zakłada się, że pewne cechy osobowości mogą sprzyjać nasileniu różnych aspektów RWA (por. Kossowska i Van Hiel, 2003). Oczywiście, w przypadku badań niebędących eksperymentami zawsze można założyć inny charakter mediacji. Jednak wydaje się, że warto zweryfikować model postulujący, iż deklarowane przez jednostkę przekonania na temat ról płciowych mogą stanowić mediator relacji między otwartością na doświadczenie a oceną interpersonalną osób nietypowych.

W ramach niniejszego projektu zweryfikowano rolę poglądów na role płciowe jako mediatora relacji między otwartością na doświadczenie a oceną interpersonalną osób niestereotypowych. Postawiono następujące hipotezy: Hipoteza 1 – otwartość na doświadczenie jest predyktorem oceny interpersonalnej osób niestereotypowych w tym sensie, że większa otwartość wiąże się z wyższą oceną osób niestereotypowych oraz Hipoteza 2 – poglądy na role płciowe pełnią funkcję mediatora relacji między otwartością na doświadczenie a oceną interpersonalną osób niestereotypowych w tym sensie, że poglądy o bardziej równościowym, egalitarnym charakterze stanowią mediator relacji między większą otwartością i wyższą oceną osób nietypowych. Rysunek 1 prezentuje postulowaną mediację.

W przypadku wystąpienia mediacji, uwzględnienie poglądów na role płciowe (efekt zapośredniczony) powinno istotnie zredukować wielkość efektu związku otwartości z oceną interpersonalną.

Warto też zadać pytanie o rolę płci osoby oceniającej. Literatura przedmiotu pozwala zauważyć, że kobiety

Rysunek 1.

Poglądy na role płciowe jako mediator relacji otwartość – ocena interpersonalna.

generalnie charakteryzują się bardziej egalitarnymi postawami niż mężczyźni (Mickelson, Claffey i Williams, 2006; Tenenbaum i Leaper, 2002). Polskie badania na temat Wielkiej Piątki sugerują też większą otwartość na doświadczenie u kobiet (Zawadzki i in., 1998). Analizy zostaną wobec tego zaprezentowane w podziale na płeć osób badanych.

Metoda

Osoby badane

W badaniu udział wzięły 502 osoby, w tym 249 kobiet i 253 mężczyzn. Średni wiek osób badanych to 36,6 lat ($SD = 7,70$), najmłodsza osoba badania miała 26, najstarsza zaś 57 lat. Osoby badane miały wykształcenie średnie ($N = 205$) lub wyższe ($N = 297$). Większość badanych mieszkała w dużym lub bardzo dużym mieście powyżej 500 tysięcy ($N = 191$), duża część mieszkała w miastach od 50 do 500 tysięcy mieszkańców ($N = 129$). W miastach małych do 50 tysięcy lub na wsi mieszkało odpowiednio 127 i 55 osób. Wszystkie osoby badane były zatrudnione na stanowiskach administracyjnych (niekierowniczych) w firmach związanych z sektorem rolniczym. Zostały one zaproszone do udziału w badaniu w ramach organizowanego w ich firmach programu szkoleń pracowniczych. Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy, osoby badane były wynagradzane drobnym upominkiem.

Zmienne i materiały do ich pomiaru

Otwartość na doświadczenie

Pomiar przebiegał za pomocą skali OTW z Inwentarza Osobowości NEO-FFI Costy i McCrae, w adaptacji Bogdana Zawadzkiego, Jana Strelaua, Piotra Szczepaniaka i Magdaleny Śliwińskiej (1998). Kwestionariusz ten jest metodą typu „papier i ołówek” i składa się z czterech kolejnych stron zawierających arkusz pozycji oraz odpowiedzi testowych. Zgodnie z podręcznikiem każda pozycja

w ramach skali OTW jest twierdzeniem, do którego należy się ustosunkować przez udzielenie odpowiedzi na skali od 1 (zdecydowanie się nie zgadzam) do 5 (zdecydowanie się zgadzam). Wynik oblicza się przez zsumowanie uzyskanych punktów, a za każdą odpowiedź przyznaje się od zera do czterech punktów, przy czym niektóre pozycje wymagają rekodowania przed zsumowaniem. Skala składa się z siedmiu pozycji, wynik surowy zawiera się w przedziale od 0 do 48 punktów, gdzie wyższe wartości wskazują na większe nasilenie otwartości na doświadczenie. Skala charakteryzuje się dobrą rzetelnością; w badaniach adaptacyjnych (Zawadzki i in., 1998) uzyskano rzetelność 0,80, zaś w niniejszym badaniu rzetelność skali mierzona za pomocą metody α Cronbacha wyniosła 0,74 (0,71 dla kobiet; 0,75 dla mężczyzn). Średni poziom otwartości na doświadczenie wynosił w niniejszej próbie 502 osób 26,55 ($SD = 7,06$). W przypadku kobiet średnia wynosiła 28,40 ($SD = 6,33$), u przebadanych zaś mężczyzn 24,74 ($SD = 7,29$). Charakter tej różnicy (większa otwartość kobiet) jest zgodny z wynikami uzyskanymi przez Zawadzkiego i współpracowników (1998).

Poglądy na role płciowe

Pomiar przebiegał za pomocą autorskiej 18-itemowej skali (SE¹; Roszak, 2010), której pytania wzorowano na dostępnych zbliżonych miarach (por. Kwiatkowska i Nowakowska, 2006). Poglądy na temat ról płciowych są tu rozumiane w znaczeniu zbliżonym do pierwszego z dwóch komponentów egalitaryzmu poglądów na role płciowe (poglądy oraz zachowania w zakresie ról płciowych), jakie wyróżniono w ramach projektu GLOBE (Emrich i in., 2004). Stwierdzenia zawarte w SE obejmują zarówno itemy o charakterze powinnościowym (jak powinno według osoby badanej być), jak i o charakterze praktyk (jak według osoby badanej jest). Odpowiada to podejściu zastosowanemu w ramach projektu GLOBE, w którym poglądy na role płciowe były mierzone za pomocą stwierdzeń określanych przez badaczy jako *societal values (as should be)* oraz *societal practices (as is)*.

Skala składa się z dziewięciu stwierdzeń egalitarnych i dziewięciu tradycyjnych. Te ostatnie są odwracane przez utworzenie wskaźnika poglądów na role płciowe. Odpowiedzi udziela się na skali od 1 (zdecydowanie się nie zgadzam) do 7 (zdecydowanie się zgadzam), wskaźnik zaś powstaje przez uśrednienie odpowiedzi, gdzie wyższe wartości oznaczają bardziej egalitarne (równościowe) poglądy. Przykładowe stwierdzenia to: „Dbanie o czystość i porządek w domu jest typowo kobiecym zajęciem” (stwierdzenie tradycyjne – praktyka), „Zarówno mężczyzna, jak i kobieta powinni tyle samo czasu spędzać ze swoimi dziećmi” (stwierdzenie egalitarne – powinność).

Część stwierdzeń zawiera sformułowania zbliżone do tradycyjnych stereotypów płciowych. Jest to zabieg celowy, gdyż to właśnie stereotypy stanowią specyficzne mity legitymizujące, służące podtrzymaniu istniejącego zróżnicowania i hierarchii między płciami – a więc leżące u podstaw tradycyjnej ideologii ról płciowych (Sidanius i Pratto, 1999). Analiza czynnikowa przeprowadzona metodą głównych składowych wykazała, że skala ma strukturę jednoczynnikową. Konfirmacyjna analiza czynnikowa potwierdziła, że model jednoczynnikowy jest bliski dobrego dopasowania ($\chi^2(151) = 791,866$; $p < 0,001$; $RMSEA = 0,092$; $RMR = 0,355$; $GFI = 0,844$). Analizę rzetelności skali SE przeprowadzono metodą α Cronbacha. Wartość statystyki okazała się bardzo dobra i wynosiła 0,91 (0,86 dla kobiet; 0,94 dla mężczyzn). Średni wskaźnik poglądów na role płciowe w przebadanej próbie wynosił 4,05 ($SD = 1,00$), co wskazuje na poglądy raczej umiarkowane – ani bardzo równościowe, ani bardzo tradycyjne. Wśród kobiet była to wartość 4,09 ($SD = 0,84$), wśród mężczyzn zaś – 4,00 ($SD = 1,14$).

Manipulacja eksperymentalna

Manipulacja eksperymentalna polegała na zaprezentowaniu osobom oceniającym materiałów na temat osoby ocenianej (określanych jako pakiet informacyjny). Każda osoba badana zapoznawała się z jedną z czterech wersji pakietu – na temat kobiety lub mężczyzny typowych dla swojej płci albo kobiety lub mężczyzny niestereotypowych. Manipulacja typowością modelki i modela została przygotowana w zakresie czterech składników stereotypów związanych z płcią (role społeczne, cechy charakteru, zawody oraz charakterystyka wyglądu – Deaux i Lewis, 1984). Każdy pakiet składał się z trzech części: życiorysu, krótkiego opisu sytuacji życiowej i zawodowej oraz albumu ze zdjęciami osoby ocenianej. Pakiet informacyjny był prezentowany osobom badanym jako materiały w ramach badania na temat podejmowania decyzji pracowniczych i oceny innych w kontekście zawodowym. Osoby badane poinformowano, że model/modelka jest realnie istniejącą osobą znajdującą się w takiej sytuacji zawodowej i życiowej, jaka została im zaprezentowana, a jej los nie zależy od ich ocen i decyzji. Jako cel badania podawano chęć analizy ról różnych sposobów prezentacji ludzi (standardowe CV, opis oraz zdjęcia z prywatnego albumu).

Skuteczność manipulacji eksperymentalnej starano się zapewnić na kilka sposobów². Modelka i model, których zdjęcia wykorzystano do stworzenia materiałów, zostali dobrani w wyniku badania pilotażowego 1 ($N = 56$) w taki sposób, by możliwe było zaprezentowanie ich w sposób zarówno „męski,” jak i „kobiecy”. W wyniku badania wybrano dwa z dziesięciu zdjęć – kobiety i mężczyzny

charakteryzujących się optymalną kombinacją charakterystyk, czyli sympatycznych, godnych zaufania, umiarkowanie typowych dla swojej lub przeciwnej płci. Następnie stworzono bazę charakterystyk „kobiecych” i „męskich”. W badaniu pilotażowym 2 ($N = 134$) poproszono osoby badane o wygenerowanie w ciągu 10 minut charakterystyk reprezentantki/ta płci własnej, a następnie płci przeciwnej. Charakterystyki zostały pogrupowane i wybrano te, które były wymieniane najczęściej (próg dziesięciu zaklasyfikowań) zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn.

Kolejnym etapem było przygotowanie (w oparciu o wytworzoną bazę charakterystyk) dwóch opisów – „męskiego” i „kobiecego”. W badaniu pilotażowym 3 ($N = 55$) wykazano, że osobie opisanej jako „kobieca” istotnie częściej przypisywano płęć żeńską, osobie zaś opisanej zgodnie ze stereotypem „męskości” – płęć męską, przy czym respondentki i respondenci byli tu zgodni. Opisy te wykorzystano do stworzenia „kobiecego” i „męskiego” CV, opisu sytuacji życiowej i zawodowej, a także przygotowania scenariuszy sesji zdjęciowych, gdzie model i modelka byli aranżowani zarówno w sposób „męski” (na przykład zdjęcia z praktyk studenckich na terenie warsztatu samochodowego), jak i „kobiecy” (praktyki w salonie fryzjerskim). Każdy z czterech albumów (kobieta „kobieca” i „męska” oraz mężczyzna „kobiecy” i „męski”) zawierał siedem stron ze zdjęciami (jedno lub dwa na stronie) i siedem stron z krótkimi podpisami do zdjęć. Celem albumów było wzmocnienie informacji przekazanych w CV i opisie sytuacji życiowej i zawodowej oraz ugruntowanie w osobach badanych wrażenia, że uczestniczą w badaniach na temat podejmowania decyzji i oceniania ludzi na podstawie informacji zaprezentowanych im na wiele sposobów. Osoba „męska” zaprezentowana w pakiecie informacyjnym ma wykształcenie ścisłe i pracuje w firmie zajmującej się produkcją optoelektrycznych urządzeń celowniczych i obserwacyjnych. Ma szansę na awans na stanowisko kierownicze. Aktualnie robi studia podyplomowe na Politechnice, na Wydziale Inżynierii Produkcji. Jest w związku, obydwójce dużo pracują i lubią aktywnie spędzać czas. Osoba ta przedstawiona jest na zdjęciach jako aktywna fizycznie (fotografia z wyjazdu na narty), skoncentrowana na pracy i „męskich” zajęciach, takich jak naprawa samochodów czy drobne naprawy w domu (co zaprezentowane jest na zdjęciu), a także zainteresowana polityką. W ubiorze tej osoby dominują stonowane barwy i prosty krój. Osoba „kobieca” pracuje na stanowisku asystenta/asystentki kierownika produkcji w firmie odzieżowej. Uzyskała licencjat z zarządzania, ma wcześniejsze doświadczenia zawodowe związane z fryzjerstwem – ukończyła szkołę wizażu i fryzjerstwa. Pragnie studiować podyplomowo projektowanie,

co będzie się wiązać z szansą na zostanie projektantką/projektantem w firmie. Osoba ta jest w związku, planuje mieć dziecko – deklaruje, że bardzo lubi dzieci. W albumie zaprezentowano ją jako dbającą o wygląd (zdjęcie podczas porannej toalety), a w jej ubiorze dominują żywe barwy i dobrane dodatki (np. biżuteria). Osoba ta spędza dużo czasu na doborze ubioru, zakupach (zdjęcie podczas tej aktywności), jest też chętna do pomocy innym w tym zakresie (wspólne zakupy, doradzanie). Jej królestwem jest dom (deklaracje plus zdjęcia podczas sprzątania, gotowania).

W toku badania zadano osobom oceniającym pytanie o typowość osoby ocenianej. Ocena przebiegała na 7-stopniowej skali, od 1 (*zdecydowanie nietypowy/a*) do 7 (*zdecydowanie typowy/a*). Model i modelka zaprezentowani jako zgodni ze stereotypem płci byli oceniani jako bardziej typowi dla swojej płci ($M = 5,22$; $SD = 1,48$), niż model i modelka niezgodni ze stereotypem ($M = 2,97$; $SD = 1,48$; $F(1, 738) = 430,31$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,368$). Oznacza to, że manipulacja eksperymentalna była skuteczna.

Materiały do pomiaru zmiennej wyjaśnianej: ocena interpersonalna innych

Badania nad ocenianiem sugerują, że spostrzeżenie i ocenianie innych ludzi w dużej mierze przebiega na dwóch podstawowych wymiarach, które określa się jako sprawczość (*agency*: sprawność, kompetencja) i wspólnotowość (*communion*: moralność, funkcjonowanie społeczne – Abele i Wojciszke, 2007; Judd, James-Hawkins, Yzerbyt i Kashima, 2005; Wojciszke, Abele i Baryła, 2009). Z tymi podstawowymi wymiarami wiążą się, odpowiednio, wymiar lubienia (ocena sympatyczności i lubienia) oraz szacunku (ocena szacunku i podziwu, jakim osoba oceniająca darzy osobę ocenianą – Wojciszke i in., 2009). W celu pomiaru oceny osób niestereotypowych wykorzystano opracowaną przez Bogdana Wojciszke (2005) skalę do pomiaru czterech wymiarów oceniania: moralności, sprawności, lubienia i szacunku. Skala ta była już z powodzeniem stosowana w badaniach na temat efektu odwetu (Kosakowska, 2007). Pomiar jest dokonywany na ośmiu 7-stopniowych skalach, uśrednianych parami, gdzie osoba badana decyduje, w jakim stopniu osoba oceniana posiada daną właściwość. Przykładowo, dla wymiaru moralności należy podjąć decyzję, w jakim stopniu osoba oceniana jest moralna, gdzie 1 oznacza *nemoralna*, zaś 7 – *moralna*. W ramach prezentowanych badań struktura skali została zweryfikowana przy wykorzystaniu eksploracyjnej analizy czynnikowej. Wyznacznik był bliski zera, zaś Miara Adekwatności Doboru Próby K-M-O = 0,872. Zastosowano metodę głównych

składowych z rotacją varimax. Rozwiązanie to pozwala na wyjaśnienie około 92% wariacji i według kryterium Kaisera daje rozwiązanie dwuczynnikowe. Itemy „zdolny/a” i „zaradny/a” tworzą oryginalny wymiar sprawności. Czynniki 1 wyjaśnia około 55% wariacji (ładunki czynnikowe $> 0,94$). Pozostałe itemy tworzą jeden wymiar, obejmujący itemy oryginalnie wchodzące w skład wymiarów moralności, lubienia i szacunku. Czynniki 2 wyjaśnia około 37% wariacji (ładunki $> 0,69$). Konfirmacyjna analiza czynnikowa wykazała, że model jest bliski dobrego dopasowania ($\chi^2(5) = 72,824$; $p < 0,001$; $RMSEA = 0,145$; $RMR = 0,268$; $GFI = 0,952$).

Zdecydowano się zastosować wskaźnik oceny interpersonalnej skonstruowany w oparciu o oryginalne wymiary moralności i lubienia. Uzasadnieniem teoretycznym takiego postępowania jest fakt, że oceny o charakterze moralnościowym są częściej używane w ocenie i interpretacji zachowań cudzych (Wojciszke, 1993, 1997). Badania Bogdana Wojciszke, Andrei Abele i Wiesława Baryły (2009) pokazują zaś, że informacje na temat cech wspólnotowych wiążą się pozytywnie z lubieniem ocenianej osoby. Argumentem empirycznym jest zaś to, że itemy składające się na wymiar moralności i lubienia tworzyły jeden czynnik. Pomimo iż w skład tego czynnika wchodziły też itemy oryginalnie tworzące wymiar szacunku, należy podkreślić, że łączyły one niemal równie silnie zarówno na czynniku 1, jak i 2 (ładunki czynnikowe od 0,63 do 0,85). Wskaźnik liczony jest przez uśrednienie odpowiedzi z czterech odpowiednich itemów, gdzie wyższe wartości oznaczają bardziej pozytywną ocenę. Wskaźnik nazwano *ocena interpersonalna*, należy jednak pamiętać, że dotyczy on wyłącznie wiązki charakterystyk tworzących wymiar wspólnotowości (moralność i lubienie). Analiza rzetelności przeprowadzona metodą α Cronbacha wykazała, że wartości statystyki były wysokie i wynosiły 0,970.

Wyniki

Analizy mediacji przeprowadzono w podziale na płęć osoby oceniającej, oddzielnie dla każdego z warunków manipulacji eksperymentalnej, to znaczy oceny interpersonalnej kobiety „kobiecej”, mężczyzny „kobiecego”, kobiety „męskiej” i mężczyzny „męskiego”.

W toku analiz zastosowano kryteria oceny mediacji zaproponowane przez Reubena Barona i Davida Kenny’ego (1986). Autorzy ci proponują wykonanie serii analiz regresyjnych, dwie jednozmiennowe i jedną wielozmiennową, w ramach których zmienna wyjaśniająca powinna być istotnym predyktorem potencjalnego mediatora (równanie 1), zmienna wyjaśniająca powinna być istotnym predyktorem zmiennej wyjaśnianej (równanie 2), mediator

zaś powinien być istotnym predyktorem zmiennej wyjaśnianej w ramach regresji wielozmiennej (równanie 3), gdzie wpływ zmiennej wyjaśniającej na wyjaśnianą powinien być mniejszy niż w równaniu 2. W sytuacji idealnej ten wpływ powinien być nieistotny statystycznie; mówimy wtedy o mediacji całkowitej.

Należy jednak pamiętać, że podejście proponowane przez Barona i Kenny'ego, choć niewątpliwie popularne, jest jednym z trzech sposobów określania mediacji (tzw. *causal steps* – MacKinnon, 2000) i ma swoje ograniczenia. Przykładowo, Kristopher Preacher i Andrew Hayes (2004) zwracają uwagę, że kryterium to w niektórych sytuacjach nie pozwala stwierdzić mediacji tam, gdzie ona występuje. W małych próbach możliwe jest, by współczynniki regresji między zmienną wyjaśniającą a mediatorem oraz/lub mediatorem a zmienną wyjaśnianą były nieistotne, jednak mediacja mimo wszystko występowała. Uważa się, że test Sobela (zaliczany do testów mediacji typu *product of coefficients*; MacKinnon, 2000), liczony w oparciu o współczynniki regresji między zmiennymi wyjaśniającą i mediatorem oraz mediatorem i zmienną wyjaśnianą, jest precyzyjniejszą metodą oceniania występowania mediacji. Wobec tego kryteria Barona i Kenny'ego można zredukować do dwóch – by występowała relacja między zmienną wyjaśniającą a wyjaśnianą, a także by istniał efekt zapośredniczony, przewidywany hipotezą o mediacji (MacKinnon, Lockwood, Hoffman, West i Sheets, 2002). W niniejszym projekcie stosowane jest kryterium Barona i Kenny'ego oraz test Sobela (wersja *Aroian test* zalecana przez Barona i Kenny'ego, 1986).

Tabela 1 pokazuje korelacje pomiędzy otwartością na doświadczenie, poglądami na role płciowe i oceną

interpersonalną w porównywanych grupach wyróżnionych w zależności od płci osoby badanej oraz typu manipulacji eksperymentalnej. Okazało się, że w przypadku ocen kobiety „kobiecej” i mężczyzny „męskiego” przez respondentów korelacje poglądów na role płciowe z oceną interpersonalną były nieistotne statystycznie, korelacja zaś otwartości z oceną kobiety „kobiecej” była na poziomie tendencji statystycznej ($p = 0,057$).

Zbiorcze korelacje między uwzględnionymi zmiennymi były pozytywne i wynosiły, odpowiednio, $r = 0,84$ dla związku otwartości z poglądami na role płciowe, $r = 0,31$ dla związku otwartości z oceną interpersonalną oraz $r = 0,25$ dla związku poglądów z oceną interpersonalną (w każdym przypadku $p < 0,001$). Tabela 2 przedstawia średnie i odchylenia standardowe otwartości, poglądów na role płciowe oraz ocen interpersonalnych w porównywanych grupach wyróżnionych ze względu na płeć osoby badanej oraz manipulację eksperymentalną.

Jeżeli chodzi o zmienne wyjaśniające, to istotne różnice w średnich w porównywanych grupach uzyskano jedynie dla zmiennej otwartość, $F(7, 494) = 5,60$; $p < 0,001$. Istotnie statystycznie różni się jedynie średnia otwartość respondentów oceniających mężczyznę „kobiecego” i respondentek oceniających kobietę „kobieca” i mężczyznę „męskiego” (test *post hoc* Sheffego, $p < 0,05$). Różnice w poziomie otwartości na doświadczenie między kobietami i mężczyznami ukazane w tabeli nie są zaskakujące, gdyż średnia otwartość na doświadczenie u kobiet jest generalnie wyższa. Różniące się istotnie średnie nie wskazują jednak wyników skrajnie niskich lub wysokich, lokując się w okolicach średniej (por. normy dla skal NEO-FFI; załącznik C – Zawadzki i in., 1998). Osoby badane w ra-

Tabela 1.

Korelacje między otwartością, poglądami na role płciowe i oceną interpersonalną w porównywanych grupach wyróżnionych ze względu na płeć osoby badanej i typ manipulacji eksperymentalnej

	Manipulacja	Otwartość		Poglądy na role płciowe	
		Kobieta	Mężczyzna	Kobieta	Mężczyzna
Poglądy na role płciowe	Kobieta „K”	0,97***	0,79***		
	Mężczyzna „K”	0,94***	0,85***		
	Kobieta „M”	0,77***	0,86***		
	Mężczyzna „M”	-0,92***	0,74***		
Ocena	Kobieta „K”	-0,42***	0,24 ^t	-0,45***	-0,03 ^{n.i.}
	Mężczyzna „K”	0,40***	0,82***	0,41***	0,82***
	Kobieta „M”	0,78***	0,71***	0,81***	0,61***
	Mężczyzna „M”	-0,45***	0,32**	-0,37*	0,16 ^{n.i.}

n.i. – nieistotne; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; ^t – tendencja statystyczna; w opisie manipulacji „K” oznacza osobę „kobieca”, „M” – osobę „męską”

Tabela 2.

Otwartość na doświadczenie, poglądy na role płciowe i ocena interpersonalna. Średnie, odchylenia standardowe i częstości w porównywanych grupach wyróżnionych ze względu na płeć osoby badanej i typ manipulacji eksperymentalnej

Płeć osoby badanej	Manipulacja	Otwartość		Poglądy		Ocena		N
		M	SD	M	SD	M	SD	
Kobieta	Kobieta „K”	28,78	7,13	4,11	9,88	4,71	1,54	63
	Męczyzna „K”	27,56	6,06	4,03	0,84	5,05	1,60	61
	Kobieta „M”	28,06	6,34	4,09	0,77	3,58	1,80	61
	Męczyzna „M”	29,14	5,75	4,14	0,88	3,62	1,63	64
Męczyzna	Kobieta „K”	25,31	6,32	4,10	1,14	4,98	1,54	64
	Męczyzna „K”	23,92	7,00	3,88	1,08	4,14	1,71	64
	Kobieta „M”	24,83	8,30	4,01	1,20	3,66	1,87	62
	Męczyzna „M”	24,89	7,55	4,02	1,14	3,65	1,64	63

„K” oznacza osobę „kobiecą”, „M” – osobę „męską”

mach porównywanych grup nie różnią się istotnie statystycznie poglądami na role płciowe, $p > 0,05$.

Jeżeli chodzi o zmienną wyjaśnianą, to poziom ocen dokonanych przez respondentki i respondentów był zbliżony; odpowiednie średnie wynosiły 4,23 ($SD = 1,76$) i 4,11 ($SD = 1,76$); $p > 0,05$. W podobny sposób oceniono osoby stereotypowe (kobieta „kobieca” i mężczyzna „męski”: $M = 4,24$; $SD = 1,69$) i osoby przedstawione nietypowo dla swojej płci ($M = 4,11$; $SD = 1,83$); $p > 0,05$. Porównania precyzyjne testami *post hoc* nie wykazały też istotnych statystycznie różnic w porównywanych grupach wyróżnionych ze względu na płeć oraz typ manipulacji eksperymentalnej.

Hipoteza 1

Wykorzystano równanie regresji, gdzie predyktorem była otwartość na doświadczenie, zmienną zaś wyjaśnianą ocena interpersonalna. Wyniki analiz dla ocen modelki i modela stereotypowych i niestereotypowych w podziale na płeć osoby badanej prezentuje Tabela 3.

Okazało się, że model był dobrze dopasowany do danych. W przypadku respondentek zmienna otwartość na doświadczenie pozwala wyjaśnić od 16 (w przypadku ocen mężczyzny „kobiecego”) do 60% (oceny kobiety „męskiej”) wariacji zmiennej ocena interpersonalna. Zależności między predyktorem a zmienną wyjaśnianą są dodatnie w przypadku ocen modelki i modela niestereotypowych, co daje potwierdzenie Hipotezy 1. Otwartość na

Tabela 3.

Otwartość na doświadczenie jako predyktor oceny interpersonalnej niestereotypowych i stereotypowych kobiet i mężczyzn przez respondentki i respondentów. Dopasowanie modelu do danych, jego istotność oraz współczynniki regresji

Płeć osoby badanej	Manipulacja eksperymentalna	R^2	Istotność modelu	β
Kobieta	Kobieta „K”	0,180	$F(1, 61) = 13,406^{***}$	-0,424***
	Męczyzna „K”	0,162	$F(1, 59) = 11,366^{***}$	0,402***
	Kobieta „M”	0,602	$F(1, 59) = 89,149^{***}$	0,776***
	Męczyzna „M”	0,202	$F(1, 62) = 15,659^{***}$	-0,449***
Męczyzna	Kobieta „K”	0,057	$F(1, 62) = 3,759$; $p = 0,057$	0,239; $p = 0,057$
	Męczyzna „K”	0,671	$F(1, 62) = 126,487^{***}$	0,819***
	Kobieta „M”	0,508	$F(1, 60) = 61,838^{***}$	0,712***
	Męczyzna „M”	0,101	$F(1, 61) = 6,871^*$	0,318*

* $p < 0,05$; *** $p < 0,001$

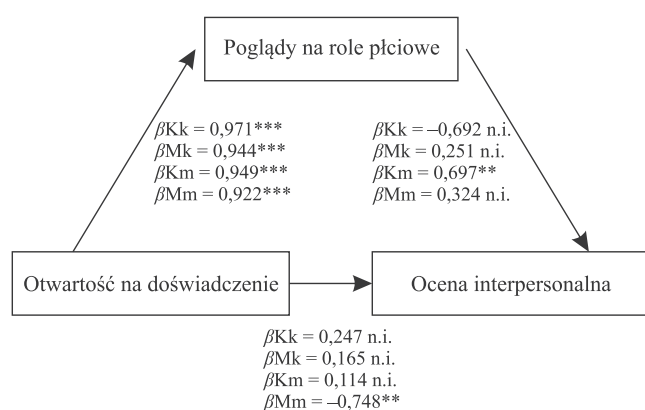
doświadczenie okazała się też silniejszym predyktorem pozytywnej oceny kobiety „męskiej” niż mężczyzny „kobiecego”. Była także istotnym i negatywnym predyktorem ocen interpersonalnych modelki i modelu typowych dla swojej płci, co oznacza, że respondentki oceniały ich tym gorzej, im większą charakteryzowały się otwartością na doświadczenie.

Jeżeli chodzi o respondentów, zmienna otwartość pozwala na wyjaśnienie od 10 (oceny modelu „męskiego”) do 67% (oceny modelu „kobiecego”) wariacji zmiennej ocena interpersonalna. W przypadku ocen kobiety „kobiecej” istotność modelu jest na poziomie tendencji statystycznej. Zależności między predyktorem a zmienną wyjaśnianą są dodatnie w przypadku ocen modelki i modelu niestereotypowych, co potwierdza Hipotezę 1. Zarazem wyższa otwartość jest predyktorem lepszej oceny interpersonalnej mężczyzny „męskiego” oraz (na poziomie tendencji) kobiety „kobiecej”.

Podsumowując, otwartość na doświadczenie okazała się dobrym predyktorem ocen osób niestereotypowych, przy czym była ona stosunkowo najslabszym predyktorem oceny mężczyzny „kobiecego” przez respondentki, w porównaniu z wyższymi wartościami β w przypadku oceny kobiety „męskiej” przez respondentki oraz kobiety „męskiej” i mężczyzny „kobiecego” przez respondentów.

Hipoteza 2

Wyniki analiz mających na celu weryfikację roli egalitaryzmu poglądów na role płciowe prezentują Rysunki 2a i 2b.

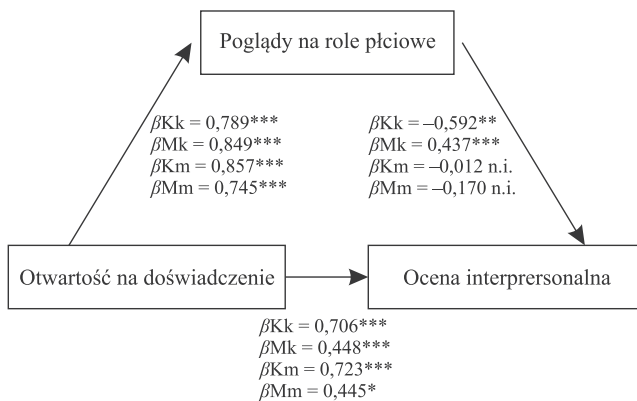
Rysunek 2a.

Rola poglądów na role płciowe u badanych kobiet jako mediatora pośredniczącego w relacji otwartości i oceny interpersonalnej modelki i modelu niestereotypowych i stereotypowych ($^{***} p < 0,001$; $^{**} p < 0,01$; $^{*} p < 0,05$; Kk – kobieta „kobieca”, Mk – mężczyzna „kobiecy”, Km – kobieta „męska” i Mm – mężczyzna „męski”).

W przypadku respondentek i zakładanej w Hipotezie 2 roli poglądów na role płciowe jako mediatora związku między otwartością a oceną osób niestereotypowych, okazało się, że można mówić o mediacji tylko w przypadku ocen modelki „męskiej”. Współczynnik regresji dla Równania 3 według założeń Barona i Kenny’ego (1986) został zredukowany z 0,776 ($p < 0,001$) dla efektu bezpośredniego do 0,114 (n.i.), co wskazuje na pełną mediację (Aroian test z-value = 2,813; $p < 0,01$). Oznacza to, że w przypadku ocen interpersonalnych kobiet niestereotypowych przez inne kobiety rola otwartości w kształtowaniu pozytywnej oceny jest zapośredniczona posiadaniem przez respondentki poglądów egalitarnych. Jeżeli chodzi o oceny modelu „kobiecego”, to choć nie został spełniony warunek drugi mediacji według kryterium Barona i Kenny’ego (mediator istotnym predyktorem zmiennej wyjaśnianej), to w Równaniu 3, uwzględniając jako predyktory zarówno egalitaryzm poglądów, jak i otwartość, nastąpiła redukcja współczynnika regresji między otwartością a oceną interpersonalną z wartości 0,402 ($p < 0,001$) obserwowanej dla efektu bezpośredniego do 0,165 (n.i.). Wynik testu Sobela potwierdza, iż nie zachodzi tu efekt mediacji (Aroian test z-value = 0,692; $p > 0,05$).

W przypadku ocen modelki i modelu typowych dla swojej płci nie udało się stwierdzić mediacji według kryterium Barona i Kenny’ego. Poglądy na role płciowe nie okazały się tutaj istotnym predyktorem ocen interpersonalnych. Należy jednak stwierdzić, iż w przypadku modelu „męskiego” uwzględnienie czynnika poglądów redukuje wyjściowy negatywny wpływ otwartości na jego ocenę ($\beta_{Mm} = -0,449$; $p < 0,001$). W Równaniu 3, uwzględniając nieistotny mediator, istotność otwartości jako negatywnego predyktora oceny spada, pomimo wyższej wartości beta ($\beta_{Mm} = -0,748$; $p < 0,01$). Dla modelki „kobiecej” obserwujemy, iż w Równaniu 3 otwartość przestaje być istotnym predyktorem oceny interpersonalnej ($\beta_{Kk} = -0,424$; $p < 0,001$ dla efektu bezpośredniego). Wyniki testu Sobela potwierdzają brak efektu mediacji w obydwu przypadkach (Aroian test z-value = -1,446; $p > 0,05$ dla modelki „kobiecej” i 1,103; $p > 0,05$ dla modelu „męskiego”). Rysunek 2b prezentuje wyniki analiz w podgrupie mężczyzn.

W przypadku przebadanych mężczyzn uzyskano częściową mediację tylko dla ocen modelu „kobiecego”. Współczynnik regresji między otwartością a oceną interpersonalną został zredukowany z 0,819 ($p < 0,001$) do 0,448 ($p < 0,001$). Test Sobela potwierdza wystąpienie efektu mediacji (Aroian test z-value = 3,313; $p < 0,001$). Jeżeli chodzi o modelkę „męską”, okazało się, że poglądy na role płciowe nie stanowiły istotnego predyktora jej oceny przez respondentów. Sugeruje to, że znaczenie ma

Rysunek 2b.

Rola poglądów na role płciowe u badanych mężczyzn jako mediatora pośredniczącego w relacji otwartości i oceny interpersonalnej modelki i modela niestereotypowych i stereotypowych (***) $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$; Kk – kobieta „kobieca”, Mk – mężczyzna „kobiecy”, Km – kobieta „męska” i Mm – mężczyzna „męski”).

tu jedynie otwartość na doświadczenie, warunkująca bardziej pozytywne oceny (efekt bezpośredni $\beta_{Km} = 0,712$; $p < 0,001$). Test Sobela potwierdza brak efektu mediacji (Aroian test z-value = $-0,068$; $p > 0,05$). W przypadku modelki „kobiecej” uwzględnienie czynnika poglądów na role płciowe (istotny predyktor negatywny oceny interpersonalnej) sprawia, że wyjściowo słaby pozytywny związek otwartości i oceny interpersonalnej (efekt bezpośredni $\beta_{Kk} = 0,239$; $p = 0,057$) staje się silniejszy. Choć wynik testu Sobela jest istotny statystycznie (Aroian test z-value = $-3,002$; $p < 0,05$), to charakter zależności między zmiennymi sugeruje raczej relację typu kowariancji niż mediacji (MacKinnon, Fairchild i Fritz, 2007). W przypadku modela „męskiego” egalitaryzm poglądów nie stanowi istotnego predyktora jego oceny, co sugeruje, iż otwartość odgrywa tu główną rolę jako istotny predyktor pozytywnego ustosunkowania (efekt bezpośredni $\beta_{Mm} = 0,318$; $p < 0,05$; Aroian test z-value = $-0,920$; $p > 0,05$).

Podsumowując, udało się stwierdzić, iż poglądy na role płciowe mogą być uznane za mediator związku otwartości na doświadczenie i ocen osób niestereotypowych jedynie w przypadku ocen modelki „męskiej” (u respondentek: mediacja całkowita) lub modela „kobiecego” (u respondentów: mediacja częściowa).

Dyskusja

Przeprowadzone analizy umożliwiły pozytywne zwerifikowanie Hipotezy 1. Zarówno w przypadku przeba-

danych kobiet, jak i mężczyzn wyższa otwartość na doświadczenie wiązała się z bardziej pozytywną oceną interpersonalną modelki i modela nietypowych dla swojej płci. Jest to wynik zgodny z przewidywaniami postawionymi na podstawie dostępnej literatury na temat związku między tym wymiarem osobowości a uprzedzeniami i autorytaryzmem (Akrami i Ekehammar, 2006; Van Hiel i in., 2007). Sugeruje to znaczącą rolę czynnika osobowościowego w kształtowaniu ocen niestereotypowych innych płci obojga.

Ciekawe wyniki uzyskano odnośnie do ocen modelki i modela zgodnych ze stereotypem płci. Okazało się bowiem, że w przypadku respondentek ich wyższa otwartość na doświadczenie wiązała się z niższą oceną interpersonalną zarówno kobiety „kobiecej”, jak i mężczyzny „męskiego”. Natomiast oceny respondentów były w owym przypadku tym wyższe, im większą cechowali się oni otwartością (wynik na poziomie tendencji w przypadku ocen modelki „kobiecej”). Wyniki te można próbować interpretować, zakładając, że otwartość na doświadczenie, rozumiana zgodnie z modelem Wielkiej Piątki, ma odmienne znaczenie dla każdej z płci. Kobiety o wyższej otwartości, a więc „(...) niekonwencjonalne, skłonne do kwestionowania autorytetów, niezależne w sądach i nastawione na odkrywanie nowych politycznych, społecznych oraz etycznych idei” (Zawadzki i in., 1998, s. 90), mogą postrzegać przedstawicielki i przedstawicieli tradycyjnego porządku mniej pozytywnie właśnie dlatego, że i one, i oni reprezentują to, co nie wydaje się tym kobietom atrakcyjne i pożądane. Czemu jednak większa otwartość na doświadczenie pomaga mężczyznom zaakceptować przemiany w ramach ról płciowych, ale nie sprawia, iż odrzucają oni jednoznacznie stary porządek w tej kwestii? Być może wynika to między innymi z faktu, iż przemiana „męskości” w polskiej rzeczywistości nadal jest dość kosmetyczna, podczas gdy „kobiecość” ulega większym realnym przekształceniom (Adnanes, 2000; Szlendak, 2009). Kobiety, próbując godzić wiele ról, mogą mieć więcej okazji do konfrontowania swoich zmieniających się poglądów i przekonań z rzeczywistością. Natomiast wydaje się, że mężczyźni pozostają bardziej na poziomie deklaracji na temat partnerstwa i przemian w zakresie ról płciowych niż na etapie wdrażania realnych zmian (por. np. opracowania pod redakcją Ostrouch, 2006, czy Sikorskiej, 2009). Może to sprawiać, że nawet mężczyźni o dużej otwartości na doświadczenie nie widzą sprzeczności w możliwości wyrażania akceptacji zarówno dla starego, jak i nowego porządku społecznego. Tymczasem dla kobiet, siłą rzeczy bardziej zanurzonych w owym nowym porządku, większa otwartość będzie się wiązać z kwestionowaniem tradycyjnego ujmowania ról płciowych. Jest

to jednak interpretacja wymagająca dalszej weryfikacji, choć dostępne badania sugerują, iż możliwe jest nieco odmienne ujmowanie wymiaru otwartości przez kobiety i mężczyzn (Aluja i García, 2004; Martynowicz, 2006).

Jeżeli chodzi o Hipotezę 2, dotyczącą roli poglądów egalitarnych jako mediatora relacji otwartości na doświadczenie i ocen osób niestereotypowych, została ona zweryfikowana pozytywnie jedynie w przypadku ocen modelki „męskiej” przez respondentki i modela „kobiecego” przez respondentów. Orientacja społeczna, jaką są poglądy na role płciowe (egalitarne), odgrywała rolę mediatora pomiędzy otwartością a oceną interpersonalną jedynie w przypadku oceniania osoby niestereotypowej tej samej płci biologicznej, co osoba oceniająca. Natomiast w ocenianiu osoby niestereotypowej płci przeciwnej znaczenie ma głównie wymiar osobowości, jakim jest otwartość na doświadczenie. Warto też zauważyć, że egalitaryzm poglądów na role płciowe był w niniejszym badaniu istotnym predyktorem ocen interpersonalnych jedynie w przypadku modelki „męskiej” przez respondentki oraz modela „kobiecego” i modelki „kobiecej” przez respondentów. Dodatkowo należy pamiętać, że współczynnik korelacji między otwartością a oceną interpersonalną był silniejszy niż korelacja między poglądami na role płciowe i oceną. Poglądy na role płciowe wydają się wobec tego mieć nieco mniejsze znaczenie w kształtowaniu ocen niestereotypowych innych. Jednak tematyka przekonań społecznych w kontekście oceny osób nietypowych może być o tyle kłopotliwa, że przekonania i poglądy nie zawsze przekładają się na rzeczywistość (Gaunt, 2006; McKeen i Bu, 2005). Wobec tego nawet posiadanie silnych przekonań na temat równego statusu kobiet i mężczyzn nie musi się koniecznie wiązać z wdrażaniem tych przekonań w życiu codziennym, wyrażającym się w braku uprzedzeń czy pozytywnych ocenach interpersonalnych osób niestereotypowych. Warto zauważyć, iż tematyka partnerstwa kobiet i mężczyzn jest dziś bardzo aktualna, deklarowanie zaś poparcia dla równości między płciami może być postrzegane jako pożądany zabieg autoprezentacyjny.

Wystarczy jednak przypomnieć dane na temat deklarowanego poparcia i faktycznego realizowania partnerskiego modelu rodziny w Polsce. Według raportu CBOS w 2006 roku partnerski model rodziny był uznawany za najlepszy przez 41% osób, jednak deklaracja ta różniła się z rzeczywistością, gdyż model ów realizowało tylko 19% rodzin (*Potrzeby prokreacyjne...*, 2006). Dodatkowym czynnikiem może być tutaj fakt, iż poglądy na role płciowe są nabywane i formowane w toku socjalizacji jednostki (Fan i Marini, 2000). Może to sprawiać, że przynajmniej u niektórych osób będą one odgrywały

mniejszą rolę w kształtowaniu ocen innych, niż na przykład uwarunkowania osobowościowe, które są w większym stopniu uwarunkowane biologicznie (Zawadzki i in., 1998).

Pojawia się wobec tego pytanie, dlaczego poglądy na role płciowe okazały się istotnym mediatorem związku otwartości na doświadczenie i oceny interpersonalnej modelki „męskiej” przez kobiety oraz modela „kobiecego” przez mężczyzn. Z jakiego powodu akurat w przypadku tych ocen, dokonanych w ramach własnej grupy płciowej, poglądy na role płciowe miałyby wyjaśniać związek otwartości z pozytywnymi ocenami osób niestereotypowych? Pewnego wyjaśnienia może tu dostarczać teoria tożsamości społecznej (*social identity theory*, SIT – Tajfel, 1978; Tajfel i Turner, 1986). Zgodnie z założeniami tej teorii, w momencie gdy mamy do czynienia z ocenami w ramach grupy własnej, to znaczy kobiety oceniają kobietę, a mężczyźni oceniają mężczyznę, jest większa szansa na aktywizację tożsamości osobistej i sięganie do osobistych standardów, wiedzy i motywacji osób oceniających. Natomiast następuje odsunięcie na dalszy plan typowych dla funkcjonowania w ramach tożsamości społecznej zjawisk kategoryzacji, faworyzacji grupy własnej i deprecjacji grupy obcej. Oznaczałoby to, że przekonania na temat ról płciowych dochodzą do głosu w przypadku ocen osób nietypowych dla grupy własnej, podczas gdy w ramach ocen osoby nietypowej dla grupy obcej poglądy tego typu nie mają szans mediować osobowościowych uwarunkowań pozytywnych ocen interpersonalnych, być może w związku z aktywizacją tożsamości społecznej. Trzeba jednak pamiętać, że to jedynie próba interpretacji uzyskanego wyniku, którą należałoby zweryfikować w odpowiednio zaplanowanych badaniach – na przykład obejmujących manipulację aktywizacją tożsamości osobistej *versus* społecznej lub pomiar poczucia przynależności do własnej grupy płciowej. Penelope Oakes, Alexander Haslam i John Turner (1994) wykazali, że faworyzowanie grupy własnej jest funkcją kilku czynników, między innymi właśnie stopnia identyfikacji z grupą własną, wyrazistości kategorii w określonym kontekście i wagi wymiaru czy statusu grupy własnej. Wyniki zgodne z takim rozumowaniem uzyskała Natasza Kosakowska (2007) w badaniu, w którym aktywizacja tożsamości osobistej powodowała, iż osoby badane oceniały niestereotypowych innych w bardziej pozytywny sposób, niż w warunkach aktywizacji tożsamości społecznej.

Należałoby też zastanowić się nad innymi potencjalnymi mediatorami (lub moderatorami) osobowościowych uwarunkowań ocen niestereotypowych innych, ułożonymi zarówno we właściwościach systemu poznawczego jednostki (paradygmat poznania społecznego),

jak i sytuacji, w której jednostka się znajduje (paradygmat społeczno-motywacyjny – Operario i Fiske, 1999). Przykładem orientacji społecznej, która mogłaby zostać uwzględniona jako potencjalny mediator/moderator analizowanej relacji jest orientacja na dominację społeczną (Pratto, Sidanius, Stallworth i Malle, 1994), definiowana jako stopień poparcia przez jednostkę hierarchii i dominacji grupy silniejszej pod jakimś względem nad grupami słabszymi lub podległymi, co przejawia się w popieraniu ideologii wzmacniających lub osłabiających hierarchię (Caricati, 2007). Poziom SDO ma związek z faworyzacją grupy własnej, a także z negatywną stereotypizacją członków i członkiń grupy obcej, negatywnymi i dyspozycyjnymi atrybucjami ich porażek oraz – niekiedy – z aktywną dyskryminacją i chęcią stosowania przemocy wobec osób z grupy obcej (Sidanius, Pratto i Mitchell, 1994).

W niniejszym badaniu wykorzystano tylko jeden wymiar osobowości w ramach modelu Wielkiej Piątki – otwartość na doświadczenie. W kolejnych badaniach warto uwzględnić inne ujęcia i aspekty osobowości. Przykładowo, w ramach modelu Wielkiej Piątki sensowne mogłoby być wzięcie pod uwagę wymiaru ekstrawersji–introwersji jako wiążącego się z rezerwą w kontaktach społecznych (lub wręcz przeciwnie – w przypadku osób ekstrawertywnych) oraz ugodowości, która wiąże się z nastawieniem w stosunku do innych – sympatią i szczerością w przypadku wysokiej ugodowości lub sceptycyzmem i rywalizacją w przypadku ugodowości niskiej (Zawadzki i in., 1998). Ponadto należy pamiętać, że poglądy na role płciowe mierzono skalą własną, która – choć w niniejszych badaniach charakteryzowała się dobrą rzetelnością i klarowną strukturą jednoczynnikową – nie jest mimo wszystko skalą o uznanych parametrach psychometrycznych i wymagałaby dalszej weryfikacji. Warto rozważyć powtórzenie badań przy wykorzystaniu innego narzędzia.

Kolejna kwestia dotyczy rozmiaru próby. W niniejszym badaniu uczestniczyły 502 osoby, wobec czego korzystne mogłoby być powtórzenie badań na większej próbie, gdyż umożliwiłoby to dokładniejsze oszacowanie dopasowania modelu do danych. Matthew Fritz i David MacKinnon (2007) wykazują, że wykrycie silnego efektu mediacji (moc efektu = 0,8 – Shrout i Bolger, 2002) przy niskich wartościach współczynników regresji dla relacji zmienna wyjaśniająca – mediator oraz mediator – zmienna wyjaśniana może wymagać przebadania nawet około 21 tysięcy osób w przypadku kryterium *causal steps* Barona i Kenny’ego, a nieco ponad 600 osób dla testu Sobela. Oczywiście, istnieją także metody określania efektu mediacji niewymagające ogromnych prób, jednak większość procedur wymaga co najmniej 450 obserwacji

(np. *PRODCLIN* czy *percentile bootstrap* – zob. Fritz i MacKinnon, 2007).

Mimo powyższych sugestii co do modyfikacji, warto zaznaczyć, że w ramach niniejszego projektu udało się pozytywnie zweryfikować znaczącą rolę czynnika osobowościowego, jakim jest otwartość na doświadczenie w ramach modelu Wielkiej Piątki, w kształtowaniu pozytywnych ustosunkowań do osób niezgodnych ze stereotypem płci. Pokazuje to, że osobowość odgrywa ważną, być może decydującą rolę w naszych ocenach innych osób. Wykazano też, że istotne są również przekonania na temat ról płciowych, które w pewnych warunkach stanowią mediator relacji otwartość–ocena interpersonalna. Zarazem okazało się, że poglądy na role płciowe stanowią słabszy predyktor ocen interpersonalnych niestereotypowych osób. Biorąc jednak pod uwagę, że poglądy egalitarne stają się coraz popularniejsze w wielu grupach społecznych, warto zwracać uwagę na ten czynnik ocen interpersonalnych innych.

LITERATURA CYTOWANA

- Abele, A., Wojciszke, B. (2007). Agency and communion from the perspective of self and others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 751–763.
- Adnanes, M. (2000). Youth and gender in post-communist Bulgaria. *Journal of Youth Studies*, 4 (1), 25–40.
- Akrami, N., Ekehammar, B. (2006). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation. Their roots in Big-five personality factors and facets. *Journal of Individual Differences*, 27 (3), 117–126.
- Aluja, A., García, L. F. (2004). Relationship between big five personality factors and values. *Social Behavior and Personality*, 32 (7), 619–626.
- Antill, J. K., Cunningham, J. D., Cotton, S. (2003). Gender-role attitudes in middle childhood: In what ways do parents influence their children? *Australian Journal of Psychology*, 55, 148–153.
- Asendorpf, J. B., van Aken, M. A. G. (2003). Personality-relationship transaction in adolescence: Core versus surface personality characteristics. *Journal of Personality*, 71, 629–666.
- Baron, R. M., Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173–1182.
- Best, D. L., Thomas, J. J. (2004). Cultural diversity and cross-cultural perspectives. W: A. H. Eagly, A. E. Beall, R. J. Sternberg (red.), *The psychology of gender* (s. 296–327). New York: The Guilford Press.
- Biernat, M., Fuegen, K. (2001). Shifting standards and the evaluation of competence: Complexity in gender-based judgement and decision making. *Journal of Social Issues*, 57 (4), 707–724.
- Biernat, M., Kobrynowicz, D. (1997). Gender- and race-based standards of competence: Lower minimum standards but

- higher ability standards for devalued groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 544–557.
- Bouchard, T. J., Loehlin, J. C. (2001). Genes, evolution, and personality. *Behavior Genetics*, 31, 243–273.
- Caricati, L. (2007). The relationship between social dominance orientation and gender: The mediating role of social values. *Sex Roles*, 57, 159–171.
- Cialdini, R. B., Trost, M. R. (1999). Social influence: Social norms, conformity, and compliance. W: D. T. Gilbert, S. T. Fiske, G. Lindzey (red.), *The handbook of social psychology* (t. 2, s. 151–192). Boston: McGraw-Hill.
- Coltrane, S. (1996). *Family man: Fatherhood, housework, and gender equity*. New York: Oxford University Press.
- Costa, P. T., McCrae, R. R. (1992). Four ways Five Factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13, 653–665.
- Deaux, K., Lewis, L. (1984). Structure of gender stereotypes: Interrelationships among components and gender label. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 991–1004.
- Diekmann, A. B., Eagly, A. H. (2000). Stereotypes as dynamic constructs: Women and men of the past, present, and future. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 1171–1188.
- Eagly, A. H., Karau, S. J. (2002). Role congruity theory of prejudice against female leaders. *Psychological Review*, 109, 573–598.
- Eagly, A. H., Wood, W. (1991). Explaining sex differences in social behavior: A social role perspective. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17, 306–315.
- Eccles (Parsons), J., Adler, T. F., Kaczala, C. M. (1982). Socialization of achievement attitudes and beliefs: Parental influences. *Child Development*, 53 (2), 310–321.
- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M., Zakrisson, I. (2004). What matters most to prejudice: Big Five personality, social dominance orientation, or right-wing authoritarianism? *European Journal of Personality*, 18, 463–482.
- Emrich, C. G., Denmark, F. L., Den Hartog, D. (2004). Cross-cultural differences in gender egalitarianism. Implications for societies, organizations, and leaders. W: R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidian, P. W. Dorfman, V. Gupta (red.), *Culture, leadership, and organizations: The GLOBE study of 62 societies* (s. 343–394). Thousand Oakes: Sage Publications.
- Fan, P., Marini, M. M. (2000). Influences on gender-role attitudes during the transition to adulthood. *Social Science Research*, 29, 258–283.
- Feinman, S. (1984). A status theory evaluation of sex-role behavior and age-role behavior. *Sex Roles*, 10, 445–456.
- Forsyth, D. R., Heiney, M. M., Wright, S. S. (1997). Biases in appraisals of women leaders. *Group Dynamics*, 1 (1), 98–103.
- Fritz, M. S., MacKinnon, D. P. (2007). Required sample size to detect the mediated effect. *Psychological Science*, 18 (3), 233–239.
- Fuszara, M. (red.) (2002). *Kobiety w Polsce na przełomie wieków. Nowy kontrakt płci?* Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Gaunt, R. (2006). Biological essentialism, gender ideologies, and role attitudes: What determines parents' involvement in child care. *Sex Roles*, 55, 523–533.
- Herek, G. M. (1991). Stigma, prejudice, and violence against lesbians and gay men. W: J. C. Gonsiorek, J. D. Weinrich (red.), *Homosexuality: Research implications for public policy* (s. 115–136). Newbury Park, CA: Sage.
- Herek, G. M. (1992). The social context of hate crimes: Notes on cultural heterosexism. W: G. M. Herek, K. Berrill (red.), *Hate crimes: Confronting violence against lesbians and gay men* (s. 89–104). Newbury Park, CA: Sage.
- Hoffman, C., Hurst, N. (1990). Gender stereotypes. Perception or rationalization? *Journal of Personality and Social Psychology*, 58 (2), 197–208.
- Judd, C., James-Hawkins, L., Yzerbyt, V., Kashima, Y. (2005). Fundamental dimensions of social judgement: Understanding the relations between judgements of competence and warmth. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 899–913.
- Kite, M. E., Deaux, K. (1987). Gender belief system: Homosexuality and the implicit inversion theory. *Psychology of Women Quarterly*, 11, 83–96.
- Klebaniuk, J. (2006). Akceptacja nierówności społecznych – podłoże psychologiczne. W: J. Klebaniuk (red.), *Człowiek wobec masowych zjawisk społecznych* (s. 71–86). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut.
- Kosakowska, N. (2007). *Wpływ tożsamości jednostki na percepcję ról płciowych*. Nieopublikowana praca doktorska, Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański.
- Kossowska, M., van Hiel, A. (2003). The relationship between need for closure and conservative beliefs in Western and Eastern Europe. *Political Psychology*, 24, 501–518.
- Krzak, Z. (2007). *Od matriarchatu do patriarchatu*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO.
- Kwiatkowska, A., Nowakowska, A. (2006). *Mężczyzna polski – psychospołeczne czynniki warunkujące pełnienie ról zawodowych i rodzinnych*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
- Lippa, R. A. (2008). The relation between childhood gender nonconformity and adult masculinity–Femininity and anxiety in heterosexual and homosexual men and women. *Sex Roles*, 59, 684–693.
- MacKinnon, D. P. (2000). Contrasts in multiple mediator models. W: J. S. Rose, L. Chassin, C. C. Presson, S. J. Sherman (red.), *Multivariate applications in substance use research: New methods for new questions* (s. 141–160). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- MacKinnon, D. P., Fairchild, A. J., Fritz, M. S. (2007). Mediation analysis. *Annual Review of Psychology*, 58, 593–614.
- MacKinnon, D. P., Lockwood, C. M., Hoffman, J. M., West, S. G., Sheets, V. (2002). A comparison of methods to test mediation and other intervening variable effects. *Psychological Methods*, 7, 83–104.
- Madon, S. (1997). What do people believe about gay males? A study of stereotype content and strength. *Sex Roles*, 37, 663–685.
- Martynowicz, E. (2006). Natężenie cech składających się na syndrom orientacji prorozwojowej w zależności od płci osób badanych. W: A. Chybicka, M. Kaźmierczak (red.), *Kobieta*

- w kulturze – kultura w kobiecie. *Studia interdyscyplinarne* (s. 465–481). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Mickelson, K. D., Claffey, S. T., Williams, S. L. (2006). The moderating role of gender and gender role attitudes on the link between spousal support and marital quality. *Sex Roles*, 55, 73–82.
- McKeen, C. A., Bu, N. (2005). Gender roles: An examination of the hopes and expectations of the next generation of managers in Canada and China. *Sex Roles*, 52, 533–546.
- McMillian, J., Morgan, S. A., Ament, P. (2006). Acceptance of male registered nurses by female registered nurses. *Journal of Nursing Scholarship*, 38 (1), 100–106.
- Neuberg, S. L., Smith, D. M., Asher, T. (2008). Dłaczego ludzie piętnują: w stronę podejścia biokulturowego. W: T. F. Heatherton, R. E. Kleck, M. R. Hebl, J. G. Hull (red.), *Spoleczna psychologia piętna* (s. 49–73). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Oakes, P. J., Haslam, S. A., Turner, J. C. (1994). *Stereotyping and social reality*. Oxford: Blackwell.
- Operario, D., Fiske, S. T. (1999). Integrating social identity and social cognition: A framework for bridging diverse perspectives. W: D. Abrams, M. A. Hogg (red.), *Social identity and social cognition* (s. 26–54). Oxford: Blackwell Publishers.
- Ostrouch, J. (red.) (2006). *Przywiązanie i przekraczanie. Pleć w studiach empirycznych*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Owen Blakemore, J. E., Hill, C. A. (2008). The Child Gender Socialization Scale: A measure to compare traditional and feminist parents. *Sex Roles*, 58, 192–207.
- Potrzeby prokreacyjne oraz preferowany i realizowany model rodziny* (2006). Komunikat z badań nr BS/52/2006. Warszawa: Centrum Badań Opinii Społecznej.
- Pratto, F., Sidanius, J., Sallworth, L. M., Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 741–763.
- Preacher, K. J., Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments and Computers*, 1 (4), 717–731.
- Rantanen, J., Pulkkinen, L., Kinnunen, U. (2005). The big five personality dimensions, work-family conflict, and psychological distress. A longitudinal view. *Journal of Individual Differences*, 26 (3), 155–166.
- Roszak, J. (2010). *Rola czynników podmiotowych i społecznych w kształtowaniu ocen dysydekentów i dysydekentów ról płciowych*. Nieopublikowana praca doktorska, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Wydział Psychologii, Warszawa.
- Rudman, L. A. (1998). Self-promotion as a risk factor for women: The costs and benefits of counterstereotypical impression management. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 629–645.
- Rudman, L. A., Fairchild, K. (2004). Reactions to counterstereotypic behavior: The role of backlash in cultural stereotype maintenance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 157–176.
- Schur, E. M. (1984). *Labeling women deviant: Gender, stigma, and social control*. New York: McGraw-Hill.
- Shrout, P. E., Bolger, N. (2002). Mediation in experimental and nonexperimental studies: New procedures and recommendations. *Psychological Methods*, 7, 422–445.
- Sidanius, J., Pratto, F. (1999). *Social dominance. An intergroup theory of social hierarchy and oppression*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sidanius, J., Pratto, F., Mitchell, M. (1994). In-group identification, social dominance orientation, and differential intergroup social allocation. *The Journal of Social Psychology*, 134 (2), 151–167.
- Sikorska, M. (red.) (2009). *Być rodzicem we współczesnej Polsce. Nowe wzory w konfrontacji z rzeczywistością*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Szlendak, T. (2009). O naskórkowej (lub kosmetycznej) przemianie męskości. W: M. Sikorska (red.), *Być rodzicem we współczesnej Polsce. Nowe wzory w konfrontacji z rzeczywistością* (s. 62–76). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Tajfel, H. (red.) (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
- Tajfel, H., Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. W: S. Worchel, W. G. Austin (red.), *The social psychology of intergroup relations* (s. 7–24). Chicago: Nelson Hall.
- Tenenbaum, H. R., Leaper, C. (2002). Are parents' gender schemas related to their children's gender-related cognitions? A meta-analysis. *Developmental Psychology*, 38 (4), 615–630.
- Van Hiel, A., Cornelis, I., Roets, A. (2007). The intervening role of social worldviews in the relationship between the five-factor model of personality and social attitudes. *European Journal of Personality*, 21, 131–148.
- Wojciszke, B. (1993). Moralność i sprawność jako kategorie percepcji społecznej i politycznej. *Przegląd Psychologiczny*, 36 (4), 433–447.
- Wojciszke, B. (1997). Emocje związane z moralną i sprawnościową interpretacją zachowań własnych i cudzych. *Przegląd Psychologiczny*, 40 (1/2), 137–156.
- Wojciszke, B. (2005). Affective concomitants of information on morality and competence. *European Psychologist*, 10 (1), 60–70, doi: 10.1027/1016-9040.10.1.60.
- Wojciszke, B., Abele, A. E., Baryła, W. (2009). Two dimensions of interpersonal attitudes: Liking depends on communion, respect depends on agency. *European Journal of Social Psychology*, 39, 973–990.
- Wojciszke, B., Mikiewicz, A. (2003). Nacisk rodziców na moralność i sprawność w wychowaniu chłopców i dziewcząt. *Przegląd Psychologiczny*, 46 (4), 425–439.
- Zawadzki, B., Strelau, J., Szczepaniak, P., Śliwińska, M. (1998). *Inwentarz Osobowości NEO-FFI Costy i McCrae: Adaptacja polska*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.

Zhang, N. (2006). Gender role egalitarian attitudes among Chinese college students. *Sex Roles*, 55, 545–553.

$SD = 0,51$), $F(1, 64) = 273,36$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,81$. Skala ma jednoczynnikową strukturę i dobrą rzetelność (α Cronbacha = 0,95).

PRZYPISY

1. Pilotaż skali przeprowadzono na próbie 68 studentek i studentów – osób deklarujących poglądy egalitarne ($N = 33$) i tradycyjne ($N = 35$). Skala okazała się dobrze różnicować osoby egalitarne ($M = 3,99$; $SD = 0,38$) i tradycyjne ($M = 2,16$;

2. Wszelkie dodatkowe informacje na temat przygotowania materiałów do manipulacji eksperymentalnej, same manipulacje oraz zastosowane w badaniu skale można uzyskać od autorki. Są one też dostępne w ramach jej pracy doktorskiej (Roszak, 2010).

Openness to experience, attitudes to gender roles and evaluations of gender nonstereotypical males and females

Joanna Roszak

Warsaw School of Social Sciences and Humanities

Abstract

The present study sought to verify two hypotheses: (1) about the positive role of higher openness to experience (Big Five model) as a predictor of a positive evaluation of gender nonstereotypical persons, and (2) about the mediating function of gender role beliefs in determining the relationship between openness to experience and evaluation of those persons. Respondents were 502 women and men, with mean age of 36.6 ($SD = 7.7$) and secondary or higher education level; all were administrative employees of companies related to agriculture industry. The design of the study was experimental with gender and stereotypicality of target persons as manipulated variables; each respondent evaluated only one of the four target persons. Target persons were evaluated along the dimensions of morality and liking (Wojciszke, 2005). In line with Hypothesis 1, higher openness was a significant predictor of a positive interpersonal evaluation of nonstereotypical targets. Hypothesis 2 was confirmed only for evaluation of the nonstereotypical female target by women and nonstereotypical male target by men.

Key words: openness to experience; gender role beliefs; interpersonal evaluation; gender stereotypicality and nonstereotypicality

Złożono: 12.02.2012

Złożono poprawiony tekst: 13.04.2012

Zaakceptowano do druku: 14.04.2012